

HALÁSZ TAMÁS gyűjteményvezető

A MULANDÓ TEST EMLÉKEI

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM - ORSZÁGOS
SZÍNHÁZTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉS INTÉZET
TÁNCARCHÍVUMA

IA szakmai és a laikus közegben is közhelynek számít, hogy a tánc igen illékony művészeti ág – hiába állnak rendelkezésünkre az elmúlt évtizedek mind könnyebben kezelhető és alkalmazható technikai vívmányai, és hiába a mozgásanyag rögzítésére szolgáló, komoly hagyományú, ám kevesek által használt-ismert notációs rendszerek. A táncművészet alkotásai után – az esetek túlnyomó részében – nem marad részletes szöveggönyv, mozgást rögzítő kotta sem.

a táncművészet alkotásai után – az esetek túlnyomó részében – nem marad részletes szöveggönyv, mozgást rögzítő kotta sem

IA műalkotás önmagában természetesen nem is tárgyiasul: az alkotásokról készülő jobb-rosszabb filmfelvételek, fotók – a megragadhatatlan tér, a műalkotás térbeli viszonylatainak hiteles megörökítése híján – legfeljebb egyfajta lenyomatnak számítanak. Mindez alapvetően meghatározza egy táncörténeti gyűjteménynek, így a PIM–OSZMI Táncarchívumának feladatait, munkatársainak tevékenységét is, ahogyan számos társintézmény esetében is történik mindez világszerte.

a műalkotás térbeli viszonylatainak hiteles megörökítése híján – legfeljebb egyfajta lenyomatnak számítanak

IJogos a kérdés: e megragadhatatlanság tudomásával mit és milyen módon is őriz e különleges gyűjtemény?

ITáncarchívumunk méretében és tartalmában a világ egyik legjelentősebb táncörténeti kollektívája. Előbb általánosságban igyekszem érzékeltetni feladatainkat, a minket érintő kihívásokat, a tevékenységünket alapjaiban meghatározó eszmei alapvetést.

IA táncarchívum első, költői megközelítésben hasonlít a Pompeiiben feltárt különös lávaformációkra, amelyeknek üregeit kitöltve a régészek megrendítő felfedezést tettek: azok valójában elporladt testeket leptek el, örökre konzerválták azokat. Drámai pózokba dermedt, kétezer éves emberek testének körvonalait őrizték meg – mementóként az utókornak. Gyűjteményünk egységei hajdanvolt, közelmúltbeli vagy éppen napjainkban működő előadó- és alkotóművészek, elméleti szakemberek, műhelyek, együttesek emlékeit őrzik

gyűjteményünk egységei hajdanvolt, közelmúltbeli vagy éppen napjainkban működő előadó- és alkotóművészek, elméleti szakemberek, műhelyek, együttesek emlékeit őrzik

– konzerválva és kutatva a megragadhatatlant, a mulandó test mint „hangszer” megjelenítette művészeti ág emlékeit. Gondosan óvva a többé vagy kevésbé „tökéletlen” megközelítési lehetőségeknek a maguk nemében olykor mégis tökéletes alkotásait, önmagukban vagy dokumentumként is értékes és különleges tárgyi-műtárgyi emlékeket, köznapi (vagy felületesen szemlélve: annak látszó) relikviákat, „reguláris” vagy rendhagyó darabokat. Ezek közt jelentős számban vannak olyan tételek (például fényképek, filmfelvételek, plakátok, műsorfüzetek), amelyeket egy kívülálló is pontosan meghatározhat, és olyan szokatlan, vagy nagyon is hétköznapi darabok egyaránt, amelyeknek néha nem könnyű felismerni a dokumentumjellegét.

őrizzük archívumunkban a társművészetek, társtudományok, párhuzamos művészeti világok produktumait, szellemi kincseit is

¶ Ugyanez a sokrétűség jellemző a gyűjtemények tartalmára is: a tánc, bármilyen szenvedéllyel és tisztelettel viszonyulunk is hozzá, önmagában nem szemlélhető, nem vizsgálható teljesszerűen. Ezért őrizzük archívumunkban a társművészetek, társtudományok, párhuzamos művészeti világok produktumait, szellemi kincseit is. A képző- és iparművészet, zeneművészet, a folklór területéhez sorolható és adott művészekhez, művekhez, műhelyekhez elválaszthatatlanul kapcsolódó köteteket, tanulmányokat, kéziratokat, fényképfelvételeket és más emlékeket. A műfaji hálózatoság, az összművészeti szellem, az összefüggések dokumentumait.

számos rendhagyó darabon, megközelítésen mi magunk is olykor meglepődünk

¶ A tánc – csapatjáték: több művészeti ág termő együttműködésének gyümölcse. A táncarchívum állományának színessége is ezt fejezi ki: a számos rendhagyó darabon, megközelítésen mi magunk is olykor meglepődünk. Számtalan helyről, irányból érkező látogatóink igényeit tekintve viszont azt tapasztalhatjuk, hogy soha nem lehetünk eléggé színesek és rugalmasak. Bár alapvetően a színpadi tánc emlékeit gyűjtjük, a műfaj határait a végtelenségig igyekszünk tágítani: megannyi megjelenési, megnyilvánulási formája – a sáámántáncoktól a klasszikus baletten át a divattáncokig – egyaránt fontos és érdekes számunkra. Ez a szemléleti tágasság jellemzi hozzáállásunkat a tánc „környezetéhez”, keletkezésének közegéhez is.

sáámántáncoktól a klasszikus baletten át a divattáncokig

¶ Amikor – igen gyakori – bejárásaink, idegenvezetéseink során belefogunk a táncarchívum bemutatásába, először az

Zádor-Szentpál: *Gépember*
1935, Szentpál Táncsoport
Angelo felvétele, PIM-OSZMI

*a PIM-OSZMI-n
belül nálunk van
minden, ami tánc*

anyaintézményen belül elfoglalt helyét igyekszünk érzékel-
tetni. A táncarchívum – valós, legfelső emeleti elhelyezkedé-
sét tekintve is – egy kis (bár nem is annyira kis...) torta, amely
szerkezetében leképezi a nagy tortát, amelyen áll. Az Orszá-
gos Színház-történeti Múzeum és Intézet meghatározó egy-
ségei, gyűjteményei, mint a könyv- és folyóirattár, a fotó- és
videótár, a plakáttár, a dokumentáció, ugyanúgy megtalálha-
tók az önálló gyűjteményben, mint az intézet nagy egészében,
csak éppen együtt, egyetlen egységben, melyet a művészeti
ág köt össze: azaz, a PIM-OSZMI-n belül nálunk van minden,
ami tánc. A ház egészéhez képest azonban vannak bizonyos
eltérések, amelyek gyűjteményünket jellemzik: ezekre a gyűj-
temény története szolgál magyarázattal.

- ¶ A táncarchívum az 1948-ban megalakult, majd az 1954-ben ön-
álló társadalmi testületként újjáalakult Magyar Táncművé-
szek Szövetsége (MTSZ) gyűjteményeként jött létre – hogy
melyik évben, az pontosan nem megállapítható. Annyi bizo-
nyos: az MTSZ keretei között az 1950–60-as években dolgo-
zó elméleti szakemberek – elsősorban Vályi Rózsi, Téry Tibor,
Kaposi Edit és Maác László vezetésével – bizonyos fokig az
egykori Népművészeti Intézet munkatársaival párhuzamo-
san kezdték el szervezett gyűjteményező, feltáró munkájukat.
E kollekció gerincét a szövetség könyvtára jelentette, amelyet
az 1950-es évek végétől már az MTSZ saját kiadványai is gaz-
dagítottak. Az egykori archívumba mind szervezettebb kere-
tek között érkeztek a hazai táncművészeti életet reprezentáló
kiadványok (aprónyomtatványok, szisztematikusan gyűjtött
lapkivágatok, plakátok, fotók), és anyagát rendszeres kuta-
tómunka során született, bekerült anyagok (sajtószemlék,
életút-beszélgetések hangfelvételei és leiratai, hagyatékok)
bővítették.
- ¶ Az 1970-es években egyre intenzívebb és szisztematikusabb
gyűjtőmunka kezdődött, amit idővel minisztériumi támoga-
tásokból és egyedi kérelmekkel elnyert összegekből sikerült
finanszírozni. Emellett a könyvtár is mind dinamikusabban
fejlődött. A gyűjteménynek 1982-ben Fuchs Livia személyé-
ben főállású gyűjteményvezetője, majd könyvtárosa is lett.
Később az MTSZ archívuma önálló otthonba is költözhetett,

majd egy külső raktárra is sikerült szert tennie. 1987-ben kezdődtek meg a tárgyalások a táncszövetség és az Országos Színház-történeti Múzeum és Intézet vezetése között a táncarchívum integrálásáról az OSZMI-ba. Az MTSZ Novák Ferenc elnök vezetésével, a szövetség elnökségi tagjainak bevonásával kezdett tárgyalásokba Kerényi Ferencel, az intézet igazgatójával. A kerekben harminc évvel ezelőtt létrejött és hivatalosan azóta sem módosított megállapodás értelmében a táncarchívum beolvadt az OSZMI-ba. A megállapodás nyomtatékosan leszögezte: a gyűjtemény „komplex jellege megmarad” és „önálló szervezeti egységként kezelendő”.

a gyűjtemény végleg az intézet Krisztina körúti épületébe költözött

¶ Az integrációt követően a táncarchívum egy ideig még az Aradi utcai otthonában működött, majd ezt és a külső raktárat az OSZMI értékesítette, és a gyűjtemény végleg az intézet Krisztina körúti épületébe költözött. A folyamat komoly szervezőmunkát rótt az OSZMI vezetésére, hiszen a zsúfolt épület földszintjét akkor még közüzemi szolgáltatók fiókjai foglalták el. A táncarchívum végül is a tetőtér átépítésével jutott hajlékhoz. Ott, ahol ma is működik. Négy évvel ezelőtt a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával a gyűjtemény terei régóta esedékes felújításon mentek át: sikerült végre kicserélni a viharvert bútorzatot, valamint módunk nyílt a számítástechnikai berendezések modernizálására is. A – ma is – komoly raktározási problémák, a szűkösség egy időre enyhült, amikor a mind látogatottabb gyűjtemény a felújításkor elfoglalhatta az épület teljes második emeletét, és tágas kutatói térrel gazdagodott.

a mind látogatottabb gyűjtemény a felújításkor elfoglalhatta az épület teljes második emeletét, és tágas kutatói térrel gazdagodott

¶ A táncarchívum sajátosságait működésének az MTSZ égisze alatt töltött első három évtizede, saját, okolt és szükséges specifikumai határozzák meg. Ám az integráció után eltelt években minden fontosabb területen sikerült a szakmai alapú betagozódást végrehajtani. Az elmúlt három évtizedben a táncarchívumot huzamosabb ideig Szilágyi Ágnes, majd Behuminé Szúdy Eszter tánctörténész vezette.

¶ Mint említettük: a komoly hagyományú gyűjtemény világviszonylatban is kivételes. Ezt nem csupán számaink, de nemzetközi kapcsolataink is alátámasztják: 2017-ben tizenhét ország kutatóit fogadtuk. A táncarchívum országos

Csajkovszkij-Vajnonen: *Diótőrő*
Szarvas Janina és Róna Viktor műtermi felvételen
1955, Magyar Állami Operaház
Tóth László felvétele, PIM-OSZMI

szakgyűjteményként számtalan feladatot ellát. Gyűjti és rendszerezi a magyar tánckultúra múltjának és jelenének legkülönbözőbb (alapvetően írásos, vizuális) emlékeit – követve az aktuális, hazai és nem csak magyar vonatkozású nemzetközi fejleményeket, bemutatókat.

a táncarchívum gyűjtőköre nem állhat meg az ország- és a nyelvi határoknál

¶ Ezen a ponton érdemes elidőznünk egy pillanatra. A táncművészet területét ismerő szakemberek számára nem kétséges, hogy a táncarchívum gyűjtőköre nem állhat meg az ország- és a nyelvi határoknál. A tánc nemzetközi műfaj, nyelve nem verbális, pontosabban felette áll a beszélt nyelvnek. Ahogy az elmúlt bő száz évben, úgy ma is magyar származású művészek százai dolgoznak a világ minden pontján, miként a magyar színpadi tánc történetében, annak kezdeteitől meghatározó külhoni művészek sokaságával találkozunk a hazai színpadokon. Ők nem a semmiből jöttek, nem a semmibe távoznak. Működésük, a hazájuktól távol kifejtett aktivitásuk kutatása, emlékeik megőrzése elemi feladatunk. A magyar táncra vendégjátékokkal, betanítóként, betanult alkotásaikban nemzetközi művészek tömege hatott és hat: az ő – Magyarországhoz közvetlenül olykor nem is köthető – munkásságuk dokumentálása, felderítése szükséges és elvárt feladatunk. Enélkül számtalan hazai jelenség, életút jóformán nem is értelmezhető.

elektronikus adatbázisban-katalógusban dolgozzuk fel a gyűjtemény állományát és a művészeti ág hazai eseményeit (digitális rekordjaink száma mintegy 45 ezer)

¶ A táncarchívum munkatársai (jelenleg két fő: Bánóczy Varga Andrea és e tanulmány szerzője) a PIM–OSZMI rendszerében működő elektronikus adatbázisban-katalógusban dolgozzuk fel a gyűjtemény állományát és a művészeti ág hazai eseményeit (digitális rekordjaink száma mintegy 45 ezer). Rendszeresen szervezünk önálló kiállításokat: az elmúlt évtizedben négy nagyobb tárlatot nyitottunk meg központi épületünkben, a Bajor Gizi Színészmúzeumban, a Magyar Állami Operaházban és a Nemzeti Táncszínházban. Az ötödikre idén novemberben készülünk. Évről évre számos közgyűjtemény-nyel, színházzal működünk együtt, közös kiállításokban, projekteknél, kölcsönzőként vagy kutatási helyszínként. (Csak az elmúlt néhány évben – egyebek mellett az Iparművészeti Múzeummal, a Petőfi Irodalmi Múzeum–Kassák Múzeummal, a Balassi Intézetten keresztül a Párizsi Magyar Intézettel,

a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeummal, az Ördögkatlan Fesztivállal, illetve jóformán mindegyik fontos játszóhellyel.)

¶ Munkatársaink rendszeres oktatási munkát is végeznek, egyéni és csoportos látogatóknak tartanak előadásokat a gyűjteményről, és kutatószolgálatot látnak el. Látogatottságunk komoly büszkeségre ad okot: 2017-re alig egy évtized alatt a regisztrált kutatási alkalmak száma majd ezer százalékkal növekedett, a tavalyi szám megközelítette a hatszázat.

¶ Zárásként pedig – számok és nevek tükrében – a táncarchívum tárait mutatom be. Magyar és nemzetközi anyagokat őrző, dokumentációs gyűjteményünk mintegy száz folyóméter terjedelmű: ennek mappáiban legkevesebb félmillió tétel (lapkivágat, aprónyomtatvány és egyéb) sorakozik. Itt személyek, intézmények, társulatok, fogalmak, nemzetek szerinti struktúrában őrizzük az anyagokat. Hagyatéki gyűjteményünkben megközelítőleg száz személy és intézmény anyagai találhatóak, köztük a hazai táncművészet és tánc történet olyan nagyjainak emlékei (kéziratok, fotók és egyéb dokumentumok), mint Dienes Valéria és Dienes Gedeon, Harangozó Gyula, Havas Ferenc, Imre Zoltán, Lakatos Gabriella, Milloss Aurél, Molnár István, Paulini Béla, Pór Anna, Rábai Miklós, Róna Viktor, Szentpál Olga és Szigeti Károly. E tár terjedelme is megközelíti a száz folyómétert, egyes tételeinek terjedelmében jelentős eltérések mutatkoznak az egyetlen vékony mappától a tucatnyi dobozig. Társulatokhoz, intézményekhez köthető dokumentumgyűjteményeink közül kiemelkedik a Magyar Táncművészek Szövetsége fél évszázadát, a Magyar Állami Népi Együttes, a Gyöngyösbokréta, az Állami Balettintézet-Magyar Táncművészeti Egyetem történetét őrző kollekció és az elmúlt évtizedekben keletkezett kutatócédulák tízezrei.

¶ Szakkönyvtárunkban több mint hatezer magyar és idegen nyelvű kötetet tartunk nyilván a balett, a néptánc, a modern tánc, a pantomim, a társastánc, a mozdulatművészet, a tánc történet és -elmélet, a pedagógia, valamint a társművészetek és -tudományok tárgyköréből. Állományunknak, a legnagyobb hazai táncszakkönyvtárnak legkorábbi darabjai az 1790-es évekből származnak. Polcainkon számtalan kivételes ritkaság

magyar és nemzetközi anyagokat őrző, dokumentációs gyűjteményünk mintegy száz folyóméter terjedelmű

hagyatéki gyűjteményünkben megközelítőleg száz személy és intézmény anyagai találhatóak

és a legfrissebb kiadványok egyaránt megtalálhatók. E tárunk leginkább ajándékozással bővült az elmúlt években: 2016-ban kiváló kapcsolatrendszerünknek köszönhetően sikerült megszereznünk egy, a világhírű német Pina Bausch Társulat-Wuppertali Táncszínház munkásságát reprezentáló, kivételes jelentőségű könyv-, videó- és plakátgyűjteményt.

¶ A fotótárban mintegy 70 ezer feldolgozott, táncművészeti témájú fényképet (előadásképeket, civil felvételeket, portrékat) tartunk nyilván: ezek túlnyomó része az 1945 utáni időszak hazai bemutatóit és külföldi társulatok magyarországi vendéjátékait dokumentálja, de jelentős számban található a gyűjteményben a két világháború közötti időszakból származó vagy még korábbi tételek. Természetesen a fotótárban is számos ritkaságot, különleges, egyedi (például dedikált) darabot őrzünk, köztük olyan nagyságok alkotásait, mint André Kertész, Máté Olga, Pécsi József, Angelo (Funk Pál), Reismann Marian, Vajda M. Pál, Balogh Rudolf, a kortársak közül Keleti Éva, Féner Tamás, Korniss Péter felvételeinek százait. A gyűjteményben található feldolgozott, illetve előfeldolgozott képek száma megközelíti a félmilliót. A fotótár állományában a legnagyobb hazai társulatok (Magyar Nemzeti Balett, Pécsi Balett, Győri Balett, Szegedi Balett – Szegedi Kortárs Balett, Állami Népi Együttes, Honvéd Táncegyüttes stb.) előadásairól ezres nagyságrendben található képanyag.

¶ Videótárunk jelenleg több mint tizenegyezer kereshető, katalogizált és helyben megtekinthető tételből áll. (A nagyságrendet érzékelteti, hogy a teljes állomány megtekintése csaknem ötszáz napot venne igénybe.) Magyar és külföldi előadás-felvételek, táncfilmek, dokumentumalkotások, rögzített tévéműsorok adják ki az állomány túlnyomó részét. A folyóirattárban az eltelt százhusz évből száznál is több magyar és külföldi szaklap példányait őrizzük, köztük a teljes hazai szaksajtó valamennyi kiadványát napjainkig. Külföldi szaklap-előfizetéseinket az utóbbi években sajnos sorra le kellett mondanunk. Mára kizárólag az ingyen beszerezhető, illetve hazai szaklapokhoz jutunk hozzá.

¶ A plakáttár nagyjából tízezer tetele között kivételes ritkaságokat is számon tartunk, például a legendás Gyagilev-társulat,

a fotótárban is számos ritkaságot, különleges, egyedi (például dedikált) darabot őrzünk

a gyűjteményben található feldolgozott, illetve előfeldolgozott képek száma megközelíti a félmilliót

előadás-felvételek, táncfilmek, dokumentumalkotások, rögzített tévéműsorok

külföldi szaklap-előfizetéseinket az utóbbi években sajnos sorra le kellett mondanunk

Bartók-Harangozó: A csodálatos mandarin
Lakatos Gabriella
1956, Magyar Állami Operaház
Tóth László felvétele, PIM-OSZMI

*kicsi, ám izgalmas
darabokat
őrző szcenikai
tervtárunk*

a Les Ballets Russes 1912-es budapesti vendégjátékát hirdető darabokat is, a vendégművészek névsorában Vaclav Nizsinszkijjal. E tárban a Magyar Állami Operaház, a Nemzeti Táncszínház, a MU Színház és a Trafó – Kortárs Művészetek Háza az elmúlt években adományozással hozzánk került, hatalmas gyűjteményeit is őrizzük. Kicsi, ám izgalmas darabokat őrző szcenikai tervtárunkban (e gyűjtemény kivételként, zömmel nem a táncarchívumban található: a PIM–OSZMI gazdag szcenikai tárában táncos témájú díszlet- és jelmeztervek, valamint jelmezek további ezrei sorakoznak) mások mellett Bortnyik Sándor, Angelo, Jaschik Álmos, Gombár Judit és Vogel Eric terveit őrizzük.

*oral history jellegű
beszélgetések*

- ¶ A PIM–OSZMI Táncarchívuma kiterjedt szakmai kapcsolatrendszerrel rendelkezik: a társulatokkal, alkotókkal, előadókkal, befogadóhelyekkel, iskolákkal fennálló jó viszonyoknak köszönhetően gyűjteményünk dinamikusan gyarapszik.
- ¶ Az elmúlt években a művészeti ág számos veterán, hírneves alakjával léptünk szoros kapcsolatba: a múlt kutatása nélkülük értelmetlen és elképzelhetetlen. A velük folytatott oral history jellegű beszélgetések száma folyamatosan nő, sokuk örömmel és rendszeresen segít a táncarchívum kutatómunkájában. Ezres nagyságrendű a segítségükkel az elmúlt években agnoszkált tételek száma. Ők és a szakma kortárs jelesei, alkotók, szakírók, tánc történészek, a táncművészetek képviselői rendszeres látogatásaikkal, segítők gesztusaikkal teszik élő és kiemelten hasznos, közösségi helyé az egész szakmát szolgáló táncarchívumot, ahol legendás művészek spontán találkozhatnak a táncművészet ifjú művelőivel, kutatóival.
- ¶ 2018-ban újabb nagyszabású vállalkozásra készülünk: halálának huszonötödik évfordulóján a legendás, világhírű magyar táncos-koreográfus-pedagógus, Róna Viktor emlékére idéző kiállítást rendezünk a Bajor Gizi Színészmúzeumban. Látványát a neves díszlettervező, a Magyar Képzőművészeti Egyetem volt rektora, Csanádi Judit jegyzi majd. A novemberben nyíló tárlaton pályáját felidézve Róna teljes egészében nálunk őrzött, hatalmas hagyatékából mutatunk be válogatást, amelynek darabjait a nagyközönség most láthatja először.

Látogatók a magyar pavilon előtt 1909-ben
Fortepan/Schoch Frigyes